

ANNALES
ACADEMIÆ
REGIÆ SCIENTIARUM
UPSALIENSIS



KUNGL.
VETENSKAPSSAMHÄLLET
I UPPSALA ÅRSBOK

42

2017–2018

Demokratins fortsatta möjlighet

Sverker Gustavsson

Sheri Berman är professor i europeisk politisk historia vid Columbiauniversitetet i New York och tillika hedersdoktor vid Uppsala universitet. Med tretton års mellanrum har hon publicerat två uppmärksammade böcker. Temat för båda är vad som gör demokratin praktiskt möjlig. År 2006 utkom *The primacy of politics*. Mot bakgrund av mellankrigstiden hade återuppbyggnaden i Västeuropa efter andra världskriget gått bättre än vad det hade funnits skäl att förvänta sig. Hennes polemik riktade sig mot fundamentalistiskt sinnade forskare och bedömare till höger och vänster. Det är inte alls någon illusion att tänka sig, framhöll hon, att moderna samhällen faktiskt går att styra på ett sätt som gör demokratin självförstärkande.

Våren 2019 utkom hennes bok *Democracy and dictatorship in Europe*. Den handlar om vad som har hämmat och främjat demokratin alltifrån franska revolutionen fram till våra dagar. Skillnaden är inte bara det längre perspektivet. Det är också att hon ännu mera eftertryckligt än 2006 utvecklar sin grundläggande bedömning. Den populistiska vågen under de senaste tio åren visar inte, menar hon, att demokratin är en historisk parentes. Folkstyret beror inte på någon lagbundenhet. Avgörande är den i strikt mening politiska förmågan att bedriva en sakpolitik som långsiktigt befäster ett jämlikt och frihetligt styrelseskick.

Översiktligt framställd är hennes tes föga kontroversiell. Det intressanta framträder först när den preciseras. För mig sker detta bäst i ljuset av vad den tyske statsvetaren Jens Hacke visar i sin bok *Existenzkrise der Demokratie* från 2018. Den handlar om hur Weimartidens ledande jurister och statsvetare argumenterade för och emot folkstyret. Vad är det fruktbart att mena med att demokratin inte är historiskt given? Den frågan skall jag här försöka besvara. Det sker genom att jag förbinder Bermans och Hackes iakttagelser med hur jag själv föreställer mig ett erfarenhetsbaserat självförsvar.

Demokrati, populism och diktatur

Sammantaget står våra dagars mänsklighet inför tre utmaningar. Den första är den till synes ohejdbara uppvärmningen av atmosfären med ty åtföljande klimatförändringar, höjning av havsnivåerna, försörjningsproblem, befolkningsrörelser

och flyktingströmmar. Den andra är den likaså till synes oemotståndligt och accelererat fortgående digitaliseringen av arbetsliv och samfärdsel med ty åtföljande sociala, ekonomiska och rättsliga spänningar. Den tredje, slutligen, är den förändring av de författningspolitiska styrkeförhållandena som har inträtt. Storskalig populism har tillkommit som alternativ till demokratin vid sidan av diktaturen.

För den som varken är marknadsfundamentalist eller bokstavstrogen anhängare av den materialistiska historieuppfattningen reser dessa tre utmaningar en grundläggande fråga. Är vår övertygelse om att demokrati, frihandel och nationellt självbestämmande går att förena långsiktigt hållbar? Eller måste den överges? Två ytterlighetsgående renodlingar möter i debatten. Enligt den ena anses lösningen vara att ännu mera konsekvent tillämpa idén om att marknadskrafterna lämnade åt sig själva ordnar allt till det bästa. Enligt den andra anses en hela världens omfattande teknokratisk diktatur vara den uppenbara lösningen.

Här som alltid gäller att inte låta en diskussion om termer och begrepp skymma sakfrågan. Avgörande till att börja med är att vi skiljer mellan ekonomisk och politisk liberalism. Frågan är med andra ord inte om lösningen är att söka i riktning mot mera eller mindre marknad och frihandel. Problemet är hur föreningsfrihet, yttrandefrihet, rättsstat och legitim opposition i längden skall gå att vidmakthålla. Det är en fråga i sig oberoende av graden av blandekonomi och välfärdsstat. Liberalism i denna politiska mening är demokratis ena grundelement. Det andra är majoritetsstyre. Grundbegreppen förhåller sig till varandra på följande sätt:

Demokrati	Majoritetsstyre med politisk liberalism
Populism	Majoritetsstyre utan politisk liberalism
Diktatur	Varken majoritetsstyre eller politisk liberalism

Klargörande är vidare att skilja mellan fortlevnadsproblemet *horisontellt* och *vertikalt*. Med problematiken horisontellt avser jag den del av demokratins uppgift, som består i att jämka samman skilda idéer och intressen inom varje land för sig. Huvudsakligen rör det sig då om en motsättning mellan vänster och höger. Vänstern vill ha mer socialism och högern mer kapitalism. Genom att de båda viljeinriktningarna begränsar varandra ömsesidigt blir resultatet blandekonomi och välfärdsstat.

Med problematiken vertikalt menar jag vad som följer av att ländernas medborgare är underkastade regler, som deras förtroendevalda och experter upprätthåller med sikte på det allmänna bästa internationellt. Bindande bestämmelser på två olika nivåer skapar spänningar mellan nationell och internationell lagstiftning, rättsskipning och annan expertis. En vilja till motspänstighet bryts mot en vilja till medgörlighet. Även den delen av problemet behöver hanteras på ett sätt som långsiktigt upprätthåller och stärker demokratin.

Problematiken horisontellt

Donald Trumps ständigt upprepade mantra under valrörelsen 2016 var att han ville ”dränera” det ”träsk”, som det ”politiskt korrekta” hyllandet av politisk liberalism hade medfört. Av den samlade amerikanska valmanskåren sökte han mandat för att aktivt motverka och helst också förgöra alla dessa plågsamt omständliga oppositionspolitiker, lobbyister, jurister, journalister och experter med specialkunskaper, som hindrade den rena och okorrumperade folkviljan att oförmedlat bestämma politikens huvudinriktning.

Under mellankrigstiden utmejslades denna principiellt illiberala synpunkt av den klart och koncist argumenterande tyske juristen Carl Schmitt. Sina tankar om vikten av att skilja mellan – i stället för att söka förena – majoritetsstyre och politisk liberalism sammanfattade denne i sin bok *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*, vars första upplaga utkom 1923 och den tionde 2016. Inslaget av politisk liberalism anses av Schmitt inte förädla utan förvanska folkviljan på dess väg från allmänna val till gällande rätt och etablerad yrkespraxis. Förvanskningen åstadkoms genom att folkmeningen inte oförmedlat övergår till lagstiftning och rättstillämpning. Den omvandlas intill oigenkännlighet av alla dessa förhandlande, dömande, utredande, bevakande och värderande mellaninstanser.

Genom Tysklands nederlag i första världskriget, beklagade sig Schmitt, hade den förlegade artonhundratalsidén om att kunna kombinera majoritetsstyre och politisk liberalism kommit att bemäktiga sig sinnena. Detta gällde inte bara i För-
enta staterna, Storbritannien och Schweiz. Tillsammans med den inhemska socialdemokratin hade segrarmakterna även påtvingat Tyskland den nya läran. Weimarrepubliken var enligt Schmitt historiskt dömd att misslyckas. Majoritetsviljan borde oförmedlat få säkerställa samstämmighet mellan folkvilja och maktutövning. Bästa möjliga beslut uppnås inte efter överläggningar och förhandlingar mellan företrädare för skilda idéer och intressen utan genom att en förtroendevald uttolkare av folkviljan slår fast vad som gäller.

Varken den akademiskt liberala idén om seminarium eller den ekonomiskt liberala idén om marknad kunde, ironiserade Schmitt, med någon utsikt till framgång läggas till grund för att verkställa statsviljan. Behovet av en obestridlig yttersta auktoritet gick inte att förbise. Folkmeningen fick inte förvridas genom utredningar, debatter, domstolsprocesser, seminarier och förhandlingar av det slag som inslaget av politisk liberalism förutsatte. Politisk liberalism betydde vad han polemiskt uppfattade som ”organiserad obeslutsamhet”. En förvanskande bearbetning borde inte tillåtas trola bort den oförstörda folkmeningen.

Allmän och lika rösträtt var för Schmitt att ge folkligt mandat åt statsviljan. För detta behövde den valde kunna peka med hela handen och bortse från invändningar. Det sanna folkstyret var den samhällsordning, som inte lät sig hejdas av några missriktat politiskt liberala antaganden om rättsstat, yttrandefrihet,

föreningsfrihet och legitim opposition. Varje inslag av bearbetning på vägen från valutslag till lagstiftning hämmar och snedvrider genomslaget för folkviljan. Schmitts demokratiska kritiker menar tvärtom att det frihetliga inslaget förädlar folkviljan. Besluten blir som följd av bearbetningen inte bara mera mångfacetterat underbyggda utan också bättre rättsstatligt formaliserade.

Den mest sofistikerat genomtänkta av Schmitts kritiker är den amerikanske statsvetaren Robert Dahl. Dennes analys är också påfallande skarpögd och väl formulerad. Men den är inte aggressivt avfärdande utan självkritiskt prövande med avseende på möjligheten att förena majoritetsstyre med politisk liberalism. Man kan säga att Dahl tar på sig uppgiften att försvara Schmitts och Trumps mellanliggande ”träsk” liksom värdet att vara ”politiskt korrekt”.

Hans bok *Democracy and its critics* från 1989 inleds med några varningens ord till alltför segervissa demokrater. De bör inte, skriver han, vara helt säkra på att kunna hantera de sårbarheter, som finns inbyggda i den historiskt givna kombinationen av majoritetsstyre och politisk liberalism. Närmare bestämt påminner han om tre sårbarheter. Tillsammans antyder dessa olösta, och förmodligen också teoretiskt olösliga, problem en underliggande skuggteori, som praktikens demokrater med urskillningsförmåga måste kunna hantera.

Den första av dessa sårbarheter uppkommer genom att folkbegreppet inte otvetydigt låter sig avgränsas. Krig, erövringar och folkvandringar i det förgångna avgör vilka invånare på något visst territorium, som gör anspråk på att vara ett ” eget ” folk. Lika litet går det att avgöra hur ett system av kombinerat kommunal, regional, nationell och internationell självstyrelse bör struktureras vertikalt. Teorin anger inte säkert vilka medborgare som tillhör enheter på de olika nivåerna och som är skyldiga att föga sig i beslut fattade på andra nivåer än den egna. Populister utnyttjar sårbarheten, som följer av svårigheten att avgränsa vilka som är mest berörda, till att säga att bara de som ” egentligen ” och ” ursprungligen ” tillhör någon viss gemenskap är berättigade. Detta sätt att politiskt utnyttja frånvaron av absolut avgränsning skapar konflikter. Europas historia överflödar av exempel på motsättningar uppkomna och vidmakthållna med hjälp av detta slags populistisk argumentering.

Vid sidan av avgränsningen av folket brottas demokratin med en andra sårbarhet. Den gäller gränsen mellan yrkesutövare och förtroendevalda. Arbetar yrkesutövare i domstolar, centralbanker, skolor, universitet, sjukhus och myndigheter på delegation eller fattar de sina beslut enbart på grundval av vetenskap och beprövad erfarenhet? Frånvaron av ett entydigt svar på den frågan gör demokratin – tolkad som en förening av majoritetsstyre och politisk liberalism – öppen för angrepp. Ty populismen lägger vikt vid att ingen yrkespraxis får stå hindrande i vägen för majoritetsviljan. Demokraten hävdar att det rör sig om en principiell oklarhet som erfarenhetsmässigt går att hantera.

En tredje sårbarhet följer av att folkstyret som sådant inte innebär någon särskild ståndpunkt inrikes- eller utrikespolitiskt utan bara gör anspråk på att vara en

procedur. Demokratin anses vara ett maskineri för jämkning i syfte att undgå vad som annars i värsta fall kan inträffa. Det rör sig med andra ord om en överideo-logi. Att praktisera rättsstatlighet, yttrandefrihet och föreningsfrihet samt bejaka opposition fördjupar insikten om att folket bara finns i *pluralis*. På ett praktiskt plan uppträder folket med sina många olika idéer och intressen aldrig i *singularis* på det sätt som Schmitt och Trump framställer saken.

Vad som enligt skuggteorin är tre inbyggda sårbarheter visar sig sålunda vara vad som gör demokratin praktiskt möjlig. Enligt Dahls sofistikerade grundtanke gagnar dessa inbyggda oklarheter fortlevnaden. Paradoxalt som det kan förefalla överbryggas därigenom teoretiskt oförenliga idéer och intressen.

Genom att hävda att demokratin ”bara” är en överideologi för att praktiskt kunna hantera intresse- och idépolitiska motsättningar anknyter Dahl till Schmitts främste kritiker och motståndare under mellankrigstiden. Jag syftar på vad den österrikiske juristen Hans Kelsen framhöll i sin bok *Vom Wesen und Wert der Demokratie* från 1920. Demokratin kan inte fungera, hävdade denne, med mindre än att aktörerna tolererar och kan samverka med företrädare för andra idéer och intressen än sina egna. För detta krävs ett minimum av principiell relativism och en insikt om att fundamentalism verkar undergrävande på möjligheten att uppnå kompromisser.

Problematiken vertikalt

Vikten av att undvika fundamentalism avser inte bara den kompromiss mellan socialism och kapitalism som leder till blandekonomi och välfärdsstat. Motsvarande gäller om en fruktbar kompromiss mellan nationalism och internationalism. Den vertikala motsättningen gör sig lika starkt gällande som den horisontella och behöver kunna hanteras på motsvarande sätt.

Demokratier möter krav om samverkan och samgående internationellt på ettdera av tre olika sätt – genom att stänga sina gränser för internationell rätt, genom att helt anamma teorin om en internationell rättsordning eller genom att praktisera vad som har kommit att kallas konstitutionell tolerans. Enligt det senare alternativet skiljer aktörerna inte klart mellan nationell och internationell reglering. Avvägningen åstadkoms genom en undan för undan omförhandlad praxis. Ett konstruktivt diskussionsklimat och en väl utvecklad känsla för reella maktförhållanden gör att man undgår växande misstro och förlamande konflikter.

Problemet i jämförelse med den horisontella problematiken är att en vertikal växelverkan mellan medgörlighet och motspänstighet styrs av en delvis annan politisk logik. Horisontellt inom varje land för sig tar väljarna med jämna mellanrum i allmänna val ställning till utmejslade huvudalternativ. Partier med maktanspråk framhåller vad som skiljer dem från sina motståndare. Samtidigt hyllar samtliga partier proceduren. Balansen mellan strid och samverkan upprätthålls

därigenom. Avgörande är förekomsten av partier, organisationer och massmedia. Inom ramen för dessa går det att bearbeta motsättningar. Härtill kommer att stora delar av ländernas produktionsresultat går att uppåda som skatter. Dessa resurser kan användas för att ekonomiskt kompensera förlorarna inom ramen för breda uppgörelser. Det senare är ett viktigt påpekande som Johannes Lindvall gör i sin bok från 2017 med titeln *Reform capacity*.

Vad avser medgörlighet och motspänstighet i den vertikala dimensionen, däremot, lyser en självförstärkande mekanism av motsvarande slag på det hela taget med sin frånvaro. Striden står i första hand inte mellan höger eller vänster utan om på vilken nivå bestämmanderätten skall anses ligga. Motsättningen blir på det sättet inte i första hand sakpolitisk utan snarare författningspolitisk. Detta inbjuder till fundamentalism i termer av ”internationalism till varje pris” i växelverkan med ”nationalism till varje pris”.

Också den vertikala motsättningen behöver kunna överbryggas. Annars riskerar populistiska stämningar att ta överhanden. Svårigheten att beskatta, liksom frånvaron av bearbetande partier, organisationer och massmedia, fordrar en större maktpolitisk medvetenhet och en mer utvecklad förhandlingsförmåga. Dessa båda krav gör sig förvisso starkt gällande också horisontellt men ännu mera vertikalt. Ty vad aktörerna vertikalt förhandlar om är inte – åtminstone inte på ytan – omfördelning av kvantifierbart materiella resurser. Det handlar om hur regler och bestämmelser utformas och uttolkas. Konfliktlösningen åstadkoms idépolitiskt och juridiskt snarare än genom en fiskalt åstadkommen omfördelning.

Den amerikanske ekonomen Dani Rodrik resonerar i sin bok *The globalization paradox* från 2011 övertygande om vad som är rätt praktisk slutsats av denna skillnad. Grundläggande för honom är att den vertikala motsättningen behöver kunna skötas på ett sätt som är jämförbart med vad som gäller horisontellt. Detta gäller trots frånvaron av beskattningsrätt liksom av vertikalt integrerade partier, organisationer och massmedia. Aktörerna behöver bara ha förstått skillnaden mellan horisontell och vertikal konfliktshantering.

Sin poäng får Rodrik fram med hjälp av vad han kallar globaliseringsparadoxen. Den går ut på att aktörerna åstadkommer mera internationalisering genom att eftersträva mindre. Denna skenbara motsägelse förutsätter ett trilemma. Maximal internationalisering, maximalt nationellt självbestämmande och maximalt ansvarsutkrävande demokrati antas inte samtidigt gå att förverkliga. En alltför ivrig strävan till internationella bestämmelser leder i praktiken till motsatsen – inte bara till misstro mot andra länder utan också mot det egna folkstyret.

Medborgarna kommer att ifrågasätta demokratin i den mån denna leder till att det saknar praktisk betydelse vilken regering de väljer och vilken politik de önskar. Internationella överenskommelser måste därför vara måttligt långtgående. Alternativet är att även demokratin blir internationell. Innebörden av detta skulle vara att det grundläggande förtroendet tillkom ett tänkt ”världsfolk” i stället för folket i det egna landet. På kort och medellång sikt är detta ingen realistisk

tanke. I sin bok från 2012 med titeln *2119 – the year global democracy will be realized* tänker sig Leif Lewin förverkligandet av den idén som ett hundraårigt projekt.

Som följd av att det förhåller sig på det sättet kan en alltför forcerad internationalisering lätt utvecklas till en kontraproduktiv växelverkan mellan populism och teknokrati. Med detta för ögonen är en ”grund” integration mer ändamålsenlig än en ”djup”. Det är detta som är det skenbart motsägelsefulla. Medborgarna måste antas vilja tillgodogöra sig frihandelns välsignelser utan att för den skull offra demokratin och det nationella självbestämmandet.

Sammanfattningsvis förespråkar Rodrik vertikalt – beträffande nationalism, internationalism och legitim protektionism – vad jag i linje med Kelsen och Dahl inledningsvis framställde som ett pragmatiskt sätt att överbrygga motsättningen mellan socialism och kapitalism. En fundamentalistisk strävan till mesta möjliga internationalisering motverkar inte bara sakligt sitt syfte. Dessutom undergräver den förutsättningarna för demokrati i världssamfundets ”medlemsländer”. Också i fråga om nationalism och internationalism förutsätts därför ett betydande mått av pragmatism. Det är vad som krävs för att länderna inte bara skall misstro varandra utan även i någon utsträckning förtroendefullt samarbeta.

Tolkningen av mellankrigstiden

Huvudsaken är med andra ord inte partiernas placering i förhållande till de fyra extremerna socialism, kapitalism, nationalism och internationalism. Det för demokratins fortlevnad centrala är förmågan att fruktbart debattera och förhandla inte bara horisontellt utan också vertikalt. Inför framtiden kräver detta ett tänkande och handlande som är tvådimensionellt – det behöver vara såväl horisontellt som vertikalt.

Efter genombrottet för hundra år sedan har strävan att förena majoritetsstyre med politisk liberalism – liksom öppna gränser med kompensatorisk inrikespolitik – två gånger varit nära att duka under. Första gången var under mellankrigstiden. Om fascismen och kommunismen då hade segrat hade demokratin gått till historien som en parentes. Andra gången är där vi nu befinner oss. Efter utgången av andra världskriget följde en lång period av segervisshet. Ända fram till helt nyligen förekom inga angrepp mot demokratin av motsvarande slag som under mellankrigstiden och som med Jens Hackes terminologi kunde kallas existentiella.

Perioden efter 2008 har inneburit en desto kraftigare omskakning. Ännu en gång är frågan vad som gör demokratin praktiskt möjlig. Utan rättsstat, yttrandefrihet, föreningsfrihet och legitim opposition blir ett samhälles ledning inte lika kringskuren. Många marknadsfundamentalister hyllar av det skälet den kinesiska samhällsordningen. Vad de inte tänker på är att en av Kina ledd internationalisering har ett pris i form av växande populism i jordens övriga länder. Ty

utmärkande för dessa är att deras statsledningarna inte har samma grepp om den nationella opinionsbildningen som det kinesiska kommunistpartiet.

Mot denna aktuella bakgrund finns det skäl att påminna sig hur den första efterkrigstidens teoretiker resonerade. Vilka slutsatser drog de av mellankrigstidens erfarenheter? Hur satte de sin prägel på demokratins självförsvaret under de sjuttio år av segervisshet, som följde efter andra världskriget och som kulminerade efter murens fall 1989? Stöd för att ställa frågan på det sättet erbjuder den amerikanske historikern Udi Greenbergs bok från 2015 med titeln *The Weimar century*. Den handlar om en grupp tyska jurister och statsvetare. Dessa hade hunnit etablera sig i hemlandet före 1933 men hade tvingats fly och kommit att tillbringa nazi-tiden som lärare och forskare vid amerikanska universitet. Därifrån återvände de efter kriget och blev inflytelserika i tysk och västeuropeisk samhällsdebatt efter 1945.

Framför allt var det frånvaron av tre grundläggande insikter, som enligt deras mening hade undergrävt motståndskraften under mellankrigstiden. Den första bristande insikten var att demokrati innefattar *pluralism*, det vill säga ett allmänt och ömsesidigt erkännande av att det finns fler än en berättigad politisk grundinställning och fler än ett berättigat intresse. Inget parti förutsätts vilja ersätta demokratin med någon annan grundordning. Bara om partierna litar på varandra går det att uppnå kompromisser, som ändrar något i verkligheten och inte bara i teorin. Efter kriget borde följaktligen partierna överge idén om fullständig omgestaltning för att i stället vara partier med demokratin som överideologi.

Den andra bristande insikten var att demokratin måste kunna förlita sig på en med den politiskt liberala grundinställningen förenlig *professionalism*. Alltför många tyskar hade under mellankrigstiden vägrat acceptera republiken. De hade förblivit lojala mot den ordning som hade gällt mellan 1871 och 1918. Saken blev inte bättre av att en minst lika stor grupp hoppades på en framåsyftande nyordning på fascistisk eller kommunistisk grundval. Återstoden hade inte varit stor nog för att göra demokratin trovärdig. Efterkrigstidens demokratiska utbildnings- och förvaltningspolitik borde därför ta sikte på saklighet och opartiskhet. Dessa dygder krävdes som stöd för att allmän rösträtt, majoritetsstyre och politisk liberalism skulle kunna befästas och fortleva.

Den tredje bristande insikten var att demokrati förutsätter *stridbarhet*. Weimarepubliken hade alltför godtroget låtit fascister och kommunister fritt verka med stöd av yttrandefrihet och föreningsfrihet. Efter kriget borde man inte vara lika naivt principiell utan grundlagsenligt kunna tillgripa partiförbud och yrkesförbud så snart en politisk gruppering eller enskild befattningshavare uppvisade bristande lojalitet mot demokratin. Men grunden var förstås att folkstyret genom egen handlingsförmåga behövde vara ägnad att rycka undan grunden för fascisternas och kommunisternas opinionsbildning. Det fick inte finnas något sakligt stöd för att deras respektive system bättre skulle kunna tillgodose grundläggande sociala behov.

Detta var vad de efter andra världskriget återvändande tyska teoretikerna hävdade. De mest kända i denna krets av stridbara jurister och statsvetare var Carl Joachim Friedrich, Ernst Fraenkel, Waldemar Gurian, Karl Löwenstein och Hans Morgenthau. Motsvarande framhöll ett antal principiellt resonerande brittiska, franska och italienska demokrater. De mest bekanta bland dessa var Raymond Aron, Isaiah Berlin, Norberto Bobbio och Karl Popper. Till gruppen hörde även Judith Shklar, som under flera decennier inflytelserikt undervisade vid Harvard i politisk idéhistoria. Det centrala för henne var ”hur illa det kan gå” i motsats till ”hur bra det kan bli”. För samtliga dessa *kallakrigsliberaler* gäller att mellankrigstiden var självupplevd och att deras idé om bästa möjliga självförsvar formades mot denna bakgrund.

Sjuttiofem år efter andra världskriget

Nu är det snart sjuttiofem år sedan kallakrigsliberalerna började sätta sin prägel på det officiella tänkandet i de västeuropeiska demokratierna. Under den här perioden – och alldeles särskilt efter 1989 – har mycket blivit annorlunda. Räcker pluralism, professionalism och stridbarhet som vägledande föreställningar? Eller behöver något tillföras? Frågan föranleds inte bara av uppvärmningens och digitaliseringens inverkan på livsmedelsförsörjning, arbetsorganisation och befolkningsrörelser. En omskakande omständighet *utöver* dessa båda utmaningar är att folkstyret i den av mig förutsatta meningen inte längre anses vara den uppenbara lösningen. Demokratien som politisk samhällsordning ifrågasätts i dag inte bara av företrädare för den kinesiska diktaturideologin utan också av en storskalig populism världen över.

Kallakrigsliberalerna hade enligt min mening rätt i det väsentliga. Det centrala för dem var att det inom ramen för demokratien alltid finns vitt skilda idéer och intressen. Konsten ligger i att kunna jämkas samman dessa utifrån insikten om att folket bara finns i pluralis. Samtidigt är det påfallande hur den första efterkrigstidens liberaler bortsåg från vad Carl Schmitt på 1920-talet hade hävdad om värdet av majoritetsstyre utan politisk liberalism. Demokratien hade för dessa återvändare ingen annan motståndare än diktaturen. Frapperande är också att de inte berörde det faktum att det också finns vertikala motsättningar. Det var som om internationallpolitiken levde sitt eget liv utan närmare kontakt med majoritetsstyre och politisk liberalism inom ramen för världssamfundets många olika ”medlemsländer”.

För dagens författningpolitiskt engagerade statsvetare och jurister är uppgiften följaktligen tvåfaldig. Den ena är att mer systematiskt än hittills studera vertikala uppgörelser inriktade på det allmänna bästa. Vad som är det allmänna bästa går inte att vetenskapligt avgöra. Men det bör gå att skaffa mänskligheten ett bättre grepp om vad för slags vertikala överenskommelser, som snarare befäster än undergräver demokratien.

Den andra delen av uppgiften är att ompröva kallakrigsliberalernas teori om vad som är bästa självförsvar. Kritiken har alltför länge uteslutande varit riktad mot diktaturen. Med tanke på utvecklingen efter 1989 behöver den även ta sikte på populismen. Mitt skäl för att hävda detta är att populismens grundhållning är ”tunn” i den meningen att den uteslutande är uppbyggd kring den författningspolitiska idén om folket i singularis.

En sådan grundhållning kräver, paradoxalt nog, ett bemötande som har formen av en brett övertygande sakpolitisk reformism. Betoningen måste ligga på vad idén om folket i pluralis praktiskt betyder. Den av Cristóbal Rovira Kaltwasser med flera mästerligt ombesörjda volymen *The Oxford handbook of populism* från 2018 ger starkt stöd för en sådan bedömning. Hur kampen mellan demokrati, populism och diktatur med tiden kommer att utvecklas är i allra högsta grad en öppen fråga – just så som Sheri Berman grundläggande framhåller.

Referenser

- Berman, Sheri. 2006. *The primacy of politics – social democracy and the making of Europe’s twentieth century*. Cambridge University Press.
- 2019. *Democracy and dictatorship in Europe – from the Ancien Régime to the present day*. Oxford University Press.
- Dahl, Robert A. 1989. *Democracy and its critics*. Yale University Press.
- Greenberg, Udi. 2015. *The Weimar century – German émigrés and the ideological foundations of the cold war*. Princeton University Press.
- Gustavsson, Sverker. 2018. ”Skuggteorin tydliggör problemet”, s. 161–202 i S. Gustavsson, C-M. Jonsson & I. Lindberg, *Vad krävs för att rädda demokratin?* Stockholm: Premiss förlag.
- Gustavsson, Sverker & Ingemar Lindberg. 2015. *Marknadens makt och demokratins möjligheter*. Stockholm: Premiss förlag.
- Hacke, Jens. 2018. *Existenzkrise der Demokratie – zur politischen Theorie des Liberalismus in der Zwischenkriegszeit*. Suhrkamp Verlag.
- Kelsen, Hans. 1920. *Vom Wesen und Wert der Demokratie*. Tübingen: Siebeck.
- Lewin, Leif. 2012. *2119 – the year global democracy will be realized*. Amherst, NY: Cambria Press.
- Lindvall, Johannes. 2017. *Reform capacity*. Oxford University Press.
- Rodrik, Dani. 2011. *The globalization paradox – why global markets, states and democracy can’t coexist*. Oxford University Press.
- Rovira Kaltwasser, Cristóbal, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo & Pierre Ostiguy, red. 2018. *The Oxford handbook of populism*. Oxford University Press.
- Schmitt, Carl. 1923. *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Zielonka, Jan. 2018. *Counter-revolution – liberal Europe in retreat*. Oxford University Press.